

De Tiendaagse Veldtocht, 2 tot 12 augustus 1831

Een relativering na anderhalve eeuw

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

In de annalen van de krijgsgeschiedenis van het Koninkrijk der Nederlanden neemt de Tiendaagse Veldtocht een bijzondere plaats in. Dat is geen wonder, want sinds dat koninkrijk na het einde van de Franse overheersing gestalte had gegeven aan de eigen soevereiniteit, was die veldtocht de enige operatie in Europa waarvan het de moeite waard was iets te vermelden in de Nederlandse militaire geschiedschrijving. Daarbij komt nog dat de geboekstaafde verslagen en beschouwingen over de krijgsverrichtingen van 2 tot 12 augustus 1831 als vanzelfsprekend werden gekruid met een forse dosis chauvinisme, al was het alleen maar omdat de Zuidelijken zich hadden verstout het staatsverband met de toch veel betere Noordelijken te verbreken. Die rancune was het ook die ons met grote nadruk doet spreken van een „veldtocht”, terwijl de Belgen niet bereid zijn veel ophef te maken over wat hoogstens een „strafexpeditie” zou mogen heten . . . mits zij met het beoogde succes zou zijn bekroond.

Nu het dezer dagen precies anderhalve eeuw geleden is dat deze operatie werd uitgevoerd, is het goed de gebeurtenissen van die veldtocht nog eens de revue te laten passeren en zo te komen tot een zekere relativering van wat meer dan een eeuw lang heeft gegolden als een aaneenschakeling van roemruchte daden en heldhaftige verrichtingen.

De voorgeschiedenis

De vrees voor herhaling van het Franse expansionisme, dat onder Napoleon tot in de verste uithoeken van Europa was opgerukt, had de overwinnaars doen grijpen naar het aloude middel tegen hernieuwde agressie van een sterke staat: aan de grenzen van de verslagen tegen-

stander werd dan gezorgd voor een bufferstaat waaraan het in toom houden van de veroveraar kon worden toevertrouwd. Zo was na de definitieve val van Napoleon aan de Franse noordgrens een dergelijke buffer gecreëerd door de „Grote Vier” die op zich hadden genomen orde op de Europese zaken te stellen: Rusland, Engeland, Oostenrijk en Pruisen. Die mogelijkheid deed zich voor, toen Oostenrijk te kennen gaf geen prijs te stellen op het terugkrijgen van de Zuidelijke Nederlanden: de kort tevoren heropgerichte Nederlandse staat kon immers gemakkelijk met dat voormalige Oostenrijkse gebied worden vergroot. Bij hun op 1 maart 1814 gesloten Verdrag van Chaumont hadden de vier overwinnaars dan ook aldus besloten, ook al liepen zij daarmee lichtelijk vooruit op het Wener Congres dat de staatkundige verhoudingen in het na-Napoleontische Europa zou regelen.

De Nederlandse Koning Willem I was ingenomen geweest met deze gebiedsuitbreiding die zijn rijk het begeerde aanzien zou kunnen verschaffen. Hij beseftte overigens zeer wel dat de problemen niet in een handomdraai zouden kunnen worden opgelost. Want dat er problemen waren, daarvan was hij zich stellig bewust: de zuidelijke Nederlanden waren immers eeuwenlang hun eigen weg gegaan, en het moest sterk worden betwijfeld of het mogelijk zou zijn de tegenstellingen op het terrein van godsdienstvrijheid, onderwijs, perswezen en centralisatie van bestuur te overbruggen. 's Konings goede bedoelingen ten spijt was eigenlijk van het begin af al te voorspellen geweest hoe de afloop ten slotte zou zijn als het zuidelijke bevolkingsdeel — dat uiteraard in het geheel niet was geraadpleegd, omdat men in die tijden zelfs niet eens op zo'n idee zou zijn gekomen! — niet bereid zou zijn de feitelijke achterstelling te accepteren die

welhaast spreekwoordelijk was, en is, voor wat „beneden de rivieren” wordt genoemd. Van een door de grote mogendheden beoogde binding die „innig en volledig” zou zijn, kwam in de praktijk niets terecht.

De bom was gebarsten in 1830 toen het zuidelijke misnoegen over de Haagse onwil, een andere aanpak te hanteren, had geleid tot een demonstratie die wat uit de hand was gelopen en ook een naar Brussel gezonden legerkorps onder Prins Frederik niet erin was geslaagd met militair vertoon de rust te doen weerkeren: het gevolg was geweest dat de ontevreden een werkelijke revolutie hadden zien groeien uit rellen die niet eens op een afscheiding hadden aangestuurd. Op 4 oktober 1830 had het Voorlopige Bewind de onafhankelijkheid geproclameerd.

Begrijpelijkerwijze had Koning Willem I steun en advies gevraagd aan de mogendheden die hem in 1814 aan een vergroot territorium hadden geholpen. Maar die stelden geen prijs meer op de bufferstaat, omdat Frankrijk inmiddels alweer genadig in hun kring was toegelaten: op 20 december 1830 had de Conferentie van Londen — ook Frankrijk was daar deelnemer — de Belgische onafhankelijkheid erkend. Een maand nadien hadden de mogendheden de voorwaarden voor de liquidatie van het koninkrijk aan de partijen voorgelegd, de zogenaamde Januariprotocollen. De Nederlandse vorst had die aanvaard, maar hoewel de mogendheden hadden bepaald dat hun voorwaarden absoluut moesten worden onderschreven door degene die Koning der Belgen zou willen worden, waren zij nalatig gebleven dat ook werkelijk af te dwingen vóór de ultimatieve datum van 1 juni; zij hadden zelfs Willems waarschuwing genegeerd dat hij de Belgische soeverein die de Januariprotocollen zou verwerpen, zou beschouwen als zijn vijand: op 24 juni 1831 hadden zij hun draai genomen en een nieuwe akte van scheiding uitgevaardigd — de XVIII Artikelen — waarin, zonder enig verder overleg met Nederland, de recalcitrante Belgen allerlei voordelen werden toegespeeld. Zo behoeft België een geringer aandeel van de staatsschuld over te nemen, het omstreden Maastricht werd nagenoeg aan de opstandelingen beloofd, en over Luxemburg — door het Wener Congres aan de Koning persoonlijk toegewezen als compensatie voor zijn verloren erf-

goed in Nassau — zou nog nader worden beslist. Die merkwaardige koerswijziging van de Londense Conferentie kwam wel in een enigszins ander licht te staan als men bedacht dat de nieuwe Belgische koning, Leopold van Saksen-Coburg, indertijd de Engelse nationaliteit had verkregen, dat hij weduenaar was van een Engelse prinses die de troon had moeten opvolgen, en dat hij nu wilde hertrouwen met een dochter van de Franse koning!

Het laat zich denken dat Koning Willem I zich wel in de steek gelaten moest voelen. De geestelijke vaders van de Januariprotocollen hadden zich geenszins gehouden aan hun ultimatum voor het accepteren daarvan door de Belgische monarch, van wie zij bovendien hadden bepaald dat hij niet verwant zou mogen zijn aan een regerende dynastie van een der vijf mogendheden. Voor de Nederlandse vorst was dan ook de maat meer dan vol. Nadat de Belgen de XVIII Artikelen hadden aanvaard en Leopold hadden ingehuldigd — 21 juli 1831 — kon Willem moeilijk anders doen dan zijn dreigement waar maken en de Belgische vorst ook metterdaad als vijand behandelen. Daarom gaf hij bevel de opmars tegen België in te zetten. Op steun van buitenaf mocht hij niet rekenen: Frankrijk en Engeland zouden ongetwijfeld Leopolds zijde kiezen, Pruisen en Oostenrijk hadden elders de handen vol; alleen tsaar Nicolaas I, de zwager van Willems oudste zoon kroonprins Willem, zou waarschijnlijk welwillend enige militaire hulp kunnen geven.

Plannen

De grote lijnen van de operatie waren aan Nederlandse zijde eerst sinds kort uitgezet. In de loop van juni, toen zich steeds duidelijker begon af te tekenen dat de Noordnederlanders tot actie zouden moeten overgaan, had de chef van de staf van de opperbevelhebber, genmaj De Constant Rebecque, het plan voor de strafexpeditie ontworpen. Rekening houdende met de dislocatie van de Zuidelijken, wier beide legers gescheiden stonden — het Maasleger in het oosten in de regio van Hasselt en het Scheldeleger meer westelijk bij Mechelen — lag het voor de hand die scheiding uit te buiten en te accentueren om vervolgens beide delen van Leopolds strijdmacht partieel te verslaan. Als eerste slachtoffer zou

het Maasleger dienen dat de naderingen naar Maastricht en Luik kon beheersen: een krachtige aanval op dat leger zou, zo werd verwacht, de Orangisten in Luik en omgeving activeren tot een opstand die zich spoedig over heel België zou uitbreiden. Inmiddels zou het Scheldeleger in zijn concentratiegebieden worden gebonden met demonstraties, misleidingsacties en schijn-aanvallen van mobiele colonnes uit de garnizoenen van Zeeuws-Vlaanderen, Bergen op Zoom, Roosendaal en Breda.

Aan Belgische zijde was men eigenlijk in diepe rust: nu de grote mogendheden zozeer hadden meegewerkt aan het verwezenlijken van de ambities van de jonge staat zou het immers dwaasheid zijn als Nederland zich daartegen nog zou willen keren met geweld van wapenen, want Frankrijk en Engeland zouden hun beschermeling uiteraard de hand wel boven het hoofd houden. Bovendien waren de Belgen zich ervan bewust dat het noordelijke leger ernstige aderlatingen had ondergaan toen niet alleen de Belgen zelf maar ook vele sympathiserende inwoners van Nederland „bezuiden de Moerdijk” waren gedeserteerd. Zich aldus veilig wanende, hadden de Belgen nagelaten een degelijk plan te ontwerpen dat in geval van nood de landsverdediging zou kunnen verzekeren.

Sterkteverhoudingen (zie ook het op blz. 340 afgedrukte overzicht)

Het noordelijke leger was de gevolgen van de massale desertie gedeels al te boven gekomen. Prins Frederik, die door de Koning was belast met de militaire aangelegenheden nadat de kroonprins zich het vaderlijke ongenoegen op de hals had gehaald met zijn proclamatie van 16 oktober 1830, waarin hij zijn solidariteit met de opstandigen had betuigd, had binnen tien maanden het leeggestroomde raamwerk weer weten te vullen met vrijwilligers en dienstplichtigen. Tussen begin april en eind juli was de veldlegersterkte gestegen van 17.000 tot 36.000 man; daarenboven stonden nog eens 36.000 man ter beschikking voor het verdedigen van gebieden en sterkten die door België werden opgeëist — Zeeuws-Vlaanderen, Noord-Brabant, de vestingen Maastricht en Antwerpen, en de Scheldeforten — en ten slotte waren nog rond 16.000 man

beschikbaar voor mogelijke territoriale verdedigingstaken.

In de Nederlandse legeropbouw waren de Napoleontische ervaringen en lessen verwerkt. In tegenstelling tot voordien was niet uitsluitend een statisch defensief voorzien, het leger was ook geschikt gemaakt voor een beweeglijke oorlogvoering en werd dan ook wel betiteld als „het mobiele leger”.

Het gros van de Nederlandse aanvalsmacht was geconcentreerd tussen Tilburg en Breda op de Molenschotse Heide nabij Rijen. Daar inspecteerde Koning Willem op 23 juli, twee dagen na Leopolds inhuldiging, de 1e Divisie Infanterie onder lgen baron Van Geen, de 2e Divisie Infanterie onder lgen hertog Van Saksen-Weimar, de Divisie Cavalerie onder lgen jhr. Trip van Zoudtlandt, en de Artillerie onder kol List. De rest van het veldleger — de 3e Divisie Infanterie onder lgen Meijer en de Marsch- of Reservedivisie van lgen Cort-Heijligers — was verzameld op de Woenselse Heide bij Eindhoven en in de streek tussen Veghel en Gemert, en werd daar door de Koning geschouwd op 26 juli.

Drie dagen daarna benoemde Willem, op voorstel van prins Frederik, de kroonprins tot opperbevelhebber. Het moreel van de troepen steeg geweldig toen zij hoorden dat de „Held van Waterloo” de hoogste leiding had.

Aan Belgische zijde had men geen legerorganisatie die zich met de Nederlandse zou kunnen meten. Wel was de sterkte aanzienlijk, maar van goed geordende verbanden kon nauwelijks worden gesproken. De beide legers waren zelfstandig(!); het Maasleger onder lgen Daine telde ruim 15.000 man, het ongeveer even sterke Scheldeleger werd gecommandeerd door lgen De Tiecken de Terhove. Het Antwerpse garnizoen, dat het eventueel zou moeten opnemen tegen de Citadel van Antwerpen waar lgen baron Chassé het bevel voerde, was 4300 man sterk. Het Leger van Vlaanderen telde 6500 man en het Leger van Luxemburg bijna 5000 man. In totaal bedroegen de Belgische effectieven met inbegrip van de burgerwachten (gardes civiques) ongeveer 50.000 à 60.000 man.

Het grote verschil lag echter in de bevelvoering. De Nederlandse commandanten hadden onder Napoleon ervaring kunnen opdoen in het leiden

Slagorde van het Nederlandse Mobiele Leger, 1 augustus 1831

1e Divisie Infanterie (Igen J. baron van Geen; stk te Breda)
1e Brigade (genmaj Schuurman; stk te Ginneken)

- Studenten Groningse Hogeschool
- 2e Afd Noordhollandse Schutters I
- 1e Afd Zuidhollandse Schutters I
- 1e Bat Jagers
- Afd Grenadiers I en II

2e Brigade (genmaj De Fauvage; stk te Tilburg)
– Jagers van Van Dam
– 1e Afd Gelderse Schutters II
– 2e Afd Zuidhollandse Schutters I en II
– 5e Afd Infanterie I en II
– Batterij Veldartillerie No 6a (6-pdrs)

Totale sterkte 269 offn, 9464 oon en minderen, 8 stukken.
Toegevoegd drie eskadrons Lanciers No 10

2e Divisie Infanterie (Igen B. hertog van Saksen-Weimar; stk Kamp van Rijen)

1e Brigade (genmaj Des Tombe; stk Kamp van Rijen)
– Utrechtse Vrijwillige Jagers
– 2e Afd Gelderse Schutters I
– 7e Afd Infanterie I en II
– 12e Afd Infanterie I en II

2e Brigade (kol Bagelaar; stk Kamp van Rijen)
– Koninklijke Jagers
– 4e Afd Zuidhollandse Schutters II
– 2e Afd Infanterie II en III
– 18e Afd Infanterie I en II
– Batterij Veldartillerie No 5a (6-pdrs en 6 Coehoornmortier)

Totale sterkte 265 offn, 8465 oon en minderen, 8 stukken.
Toegevoegd twee eskadrons Lanciers No 10

3e Divisie Infanterie (Igen Meijer; stk te Eindhoven)

1e Brigade (kol Stoecker; stk te Eindhoven)
– Leidse Vrijwillige Jagers
– 1e Afd Friese Schutters II
– 1e Afd Groningse Schutters II
– Reservebataljon 8e Afd Infanterie
– 13e Afd Infanterie

2e Brigade (kol Spengler; stk te Stratum)
– Noordhollandse Jagers
– Groningse Jagers
– 2e Afd Friese Schutters I
– 3e Afd Noordhollandse Schutters I
– 3e Afd Utrechtse Schutters II
– 17e Afd Infanterie I en II
– Batterij Veldartillerie No 8a (6-pdrs)

Totale sterkte 220 offn, 7184 oon en minderen, 8 stukken.

Divisie Cavalerie (Igen Jhr. Trip van Zoutdland; stk te Breda)

1e Brigade (zware cav) (genmaj Post; stk te Oosterhout)
– Afd Kurassiers No 3 (drie esks)
– Afd Kurassiers No 9 (idem)
– Regt Lanciers No 10 (vier esks)
– ½ Batterij Rijdende Artillerie

2e Brigade (lichte cav) (genmaj Jhr. Boreel; stk te Eindhoven)
– Regt Dragoners No 4 (twee esks)
– Regt Dragoners No 5 (idem)
– Regt Huzaren No 6 (drie esks)
– ½ Batterij Rijdende Artillerie

Totale sterkte 159 offn, 2758 oon en minderen, 8 stukken.

Voorts:

- Res artillerie, vier btn van 8 st (6 en 12 cm, en 15 hw)
- Res park en groot res park
- vier cien Mineurs
- een Marechaussee det
- een transporttrein
- een cie werklieden
- een cie hospitaalsoldaten

Totaal generaal 30.430 man (973 offn, 29.457 oon en minderen), 64 stukken.

Slagorde van de Mars- of Reserve-Divisie (Igen Cort-Heijligers; stk te St. Oedenrode)

1e Brigade (genmaj Knotzer; stk te Gemert)

- 1e Afd Gelderse Schutters I
- 1e Afd Noordhollandse Schutters II
- 2e Afd Noordhollandse Schutters II
- 5e Afd Infanterie (twee cien) en Amsterdamse en Bosse Schutters

2e Brigade (kol Busch; stk te Veghel)

- 1e Afd Zuidhollandse Schutters II
- 2e Afd Friese Schutters II
- 1e Afd Groningse Schutters II
- 2e Marsbataljon (Friezen)

Toegevoegd twee detn Kurassiers No 1 en 3, en een bt Veldartillerie No 9a (6-pdrs)

Totale sterkte 5832 man, 6 stukken.

Effectieven van het Belgische leger, 1 augustus 1831

Maasleger (Igen N. J. Daine; stk te Hasselt)

1e Brigade (kol Van den Broeck)
– 3e Regt Jagers I, II, III
– 10e Regt van Linie (voorm 18e Afd) I, II, III

2e Brigade (kol Dollin Dufresnel)
– Bat Tirailleurs de la Meuse
– 2e Regt van Linie (voorm 12e Afd) I, II, III

3e Brigade (kol l'Olivier)
– 1e Regt Jagers (voorm Grenadiers en Jagers) I, II, III
– 11e Regt Infanterie (voorm 11e Afd) I, II, II

Brigade Cavalerie Spaey

- 2e Regt Jagers te paard (voorm 8e Regt Huzaren) (vier esks)
- 2e Regt Lanciers (voorm 5e Regt Dragoners) (idem)
- Regt Kurassiers (voorm 2e Regt Kurassiers) (drie esks)
- Cie Guides de la Meuse

Artillerie

Vier btn (27 stukken)

Genie

Twee cien

Totale sterkte 569 offn, 14.820 oon en minderen, 27 stukken

Scheldeleger (Igen De Tiecken de Terhove; stk te Mechelen)

1e Brigade (genmaj Niëllon)
– 2e Bat Tirailleurs de l'Escaut
– 2e Regt Jagers I, II, III
– 9e Regt Infanterie (voorm 17e Afd)

2e Brigade (genmaj Clump)
– 1e Bat Tirailleurs de l'Escaut
– 1e Regt Infanterie (voorm 1e Afd) I, II, III
– 4e Regt Infanterie (voorm 4e Afd)

3e Brigade (kol Delescaille)

- 7e Regt Infanterie (voorm 15e Afd) I, II
- 12e Regt Infanterie (voorm vrijkorpsen) I, II, III

Voorts:

- Garde civique mobilisée (ongeveer 4400 man)
- Vrijwilligerskorpsen (ongeveer 8000 man en 4 st geschut)
- Brig Cavalerie de Marneffe (acht esks)
- Res Artillerie (vijf btn, 21 stukken)
- Genietroepen (een cie)

Totale sterkte van het eigenlijke leger ca. 14.632 man, 21 stukken.

Bezetting van Antwerpen (genmaj von Tabor)

Twee regtn (vijf bats) met 114 offn en 4200 oon en minderen

Het leger van Vlaanderen (Igen Wauthier)

- 185 offn, 6375 oon en minderen, 6 stukken
- Garde civique mobilisée (ongeveer 4000 man, 6 stukken)

Het leger van Luxemburg (Igen Goethals)

63 offn, 4897 oon en minderen, 14 stukken

In het binnenland omstreeks 20.000 man.

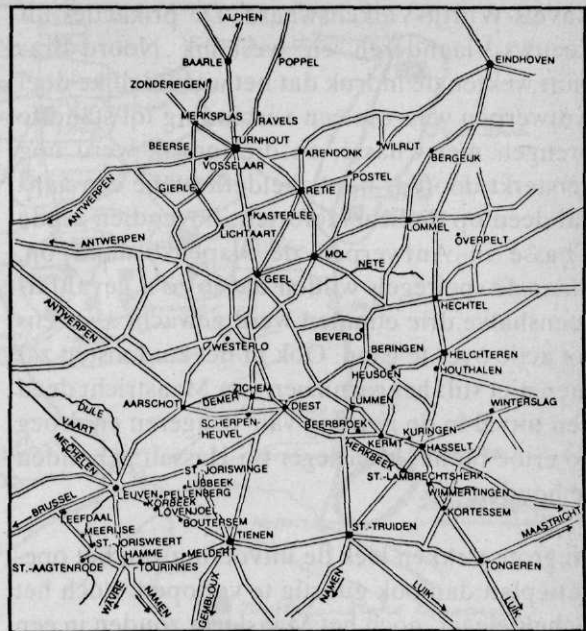
van grote eenheden, en met het principe van de eenhoofdige leiding hadden zij niet de minste moeite. Vele Belgische aanvoerders daarentegen dankten hun rang vaak aan hun prestaties ten tijde van de opstand, hun operaties moesten worden geleid door de minister van oorlog (!) die geen enkel militair inzicht had, en de overwinningsroes uit het najaar van 1830 had de discipline aangetast en de noodzaak tot oefenen was op de achtergrond geraakt.

Een tegen het Noorden gerichte verdedigingslinie bestond niet omdat men ervan overtuigd was dat de toekomstige grens aan de Moerdijk zou liggen. En om dezelfde reden was ook het tactisch belangrijke terrein van Dijle en Demer niet ter verdediging voorbereid; ook de forten waren niet of slechts matig bezet. Met andere woorden, de Belgen vroegen als het ware om een strategische verrassing; en in dat geval zouden de grote mogendheden het zaakje mogen klaren.

Het terrein

Voor de mens uit het laatste kwart van de twintigste eeuw is het niet gemakkelijk zich een idee te vormen van het operatiegebied in 1831: gewend als hij is aan snelle verplaatsingen en daarop afgestemde verkeerswegen is het moeilijk zich een terrein voor te stellen (afb. 1) waarin nagenoeg alle wegen onverhard waren, en waarin het tempo van de verplaatsingen der strijdende partijen werd bepaald door de begaanbaarheid van paden en landwegen voor troepen te voet, die bovendien waren genoodzaakt een respectabele vracht uitrusting mee te voeren omdat er van een georganiseerde bevoorrading ternaauwernood kon worden gesproken.

Een voordeel voor de aanvallers was evenwel dat het terrein slechts zeer weinig doorsneden was; waterhindernissen deden zich vrijwel niet voor en de schaarse beken en riviertjes bevatten in dat jaargetijde zó weinig water dat het overschrijden — i.c. doorwaden — geen probleem behoefde te vormen. De bebossing nam in zuidelijke richting geleidelijk toe, het licht golvende Kempische land bood over het algemeen goede kansen voor het optreden van de cavalerie, en de schootsvelden — rekening houdende met de beperkte dracht van de wapens — waren redelijk tot goed. De oorden waren, op een enkele uit-

Afb. 1 Algemeen overzicht van het operatiegebied

zondering na, klein; zij konden gemakkelijk worden genaderd en aangevallen, hoewel een in de dorpsranden genestelde verdediger de aanvaller in diens open terrein vaak forse verliezen zou kunnen toebrengen.

De gevechtshandelingen

Op 1 augustus was het veldleger gereed de aanval te openen. De Prins van Oranje bevond zich te Breda in zijn hoofdkwartier; de voorhoedes die de hoofdstoot zouden voorafgaan, stonden ten zuiden van Ginneken en Tilburg in de startblokken; de 1e en 2e Divisie waren marsgereked in het Kamp van Rijen; de 3e Divisie had haar uitgangstelling bezuiden Eindhoven betrokken en haar lichte brigade gereedgesteld bij Oirschot; en de Reservedivisie was geconcentreerd bij Son. De voorgenomen wig, die via Diest zou worden doorgedrukt met drie colonnes op één as terwijl de Reservedivisie van Eindhoven naar Hasselt verplaatste om gelijktijdig de linkerflank te dekken, kon naar het Belgische grondgebied worden geschoven.

2 augustus

In de vroege ochtend van de volgende dag begon de concentrische mars naar Diest met een opmars over een breed front naar de lijn Baarle-

Ravels-Wilrijt-Valkenswaard. De prikacties uit Zeeuws-Vlaanderen en westelijk Noord-Brabant wekten de indruk dat het uiteindelijke doel Antwerpen was, om een verbinding tot stand te brengen met Chassé, en die indruk werd nog versterkt doordat het Scheldeflottielje een aanval deed op de Scheldeforten; bovendien zegde Chassé in Antwerpen de wapenstilstand op, maar de spelregels wilden dat in zo'n geval fatsoenshalve drie etmalen werd gewacht alvorens tot actie over te gaan. Ook in het zuidoosten zat men niet stil: het garnizoen van Maastricht deed een uitval in de richting van Tongeren en droeg zo ertoe bij het Maasleger bij Hasselt gebonden te houden.

In grote trekken leek de uitvoering van het operatieplan dan ook gunstig te verlopen: noch het Scheldeleger, noch het Maasleger zouden in een zo vroeg stadium al besluiten in beweging te komen; de vraag was slechts of de voorwaartse beweging op het Nederlandse zwaartepunt snel genoeg zou zijn om de beoogde scheiding te bewerkstelligen voor en aler de Belgen het ware doel van de manoeuvre zouden doorzien. De vooruitzichten leken even zonnig als het weer, want veel tegenstand werd niet ontmoet. Bij de Zondereigense brug, ten zuidwesten van Baarle-Nassau, raakte het 1e Bat Jagers van de voorhoede van 1 Div in gevecht met het 1e Bat Tirailleurs de l'Escaut ter sterkte van omstreeks 400 man, die al snel in zuidelijke richting werden verdreven maar niet konden worden achtervolgd omdat er geen Nederlandse ruiters bij de hand waren.

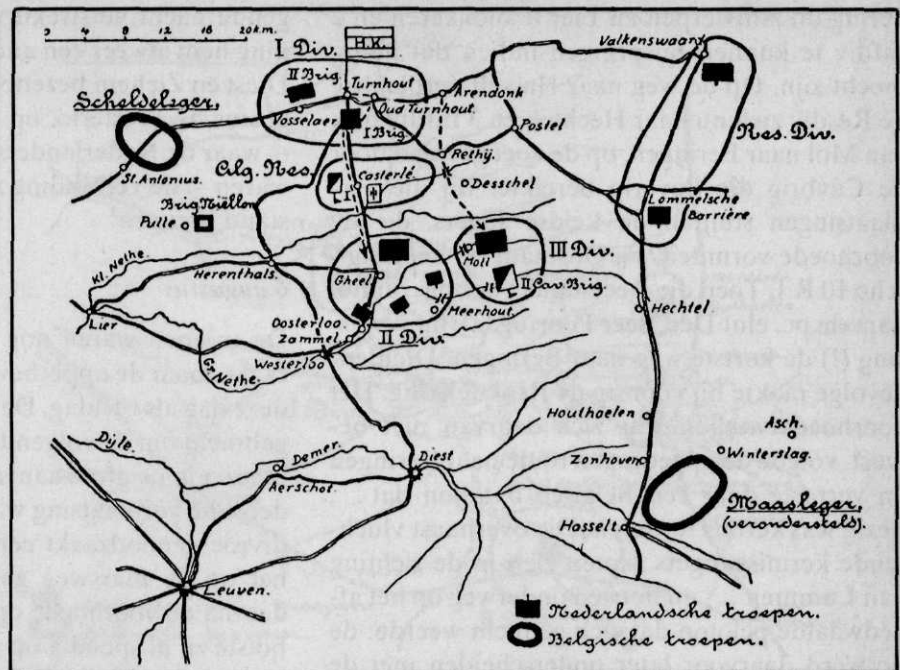
Ten zuiden van Tilburg rukte 2 Infdiv over Alphen en Poppel op naar Weelde, dat op die zelfde dag werd bezet. De uit die plaats geworpen Belgische jagers van de 1e Brigade — die werd gecommandeerd door genmaj Niëllon — bleven zich hardnekkig vereren voor Ravels tot zij ook daar werden verdreven met een bajonetaanval. Daarbij waren ook de kroonprins en zijn broer aanwezig om te zien hoe Ravels met een aanval van twee kanten werd genomen. De Belgen trokken pas terug toen zij alle munitie hadden verbruikt; zij hadden vijf doden en twaalf gewonden, de Nederlanders verloren twee doden en 25 gewonden.

Genmaj Niëllon wilde vervolgens met zijn brigade het knooppunt Turnhout hardnekkig gaan verdedigen, maar c-Scheldeleger droeg hem op die stad prijs te geven; kennelijk wenste deze de naderingen naar Antwerpen de hoogste prioriteit te geven. Zodoende kwam de Belgische lijn in het centrum aan het einde van de eerste dag te lopen over Gierle en Oost- en Westmalle als dekking voor Antwerpen. Maar de weg naar Brussel kwam daardoor al aanstonds open te liggen.

Intussen was 3 Infdiv uit haar uitgangsstellingen bezuiden Eindhoven op weg gegaan over Bergeyk en Wilrijt naar Postel en Arendonk om dan bij Turnhout aan te sluiten aan het front van 2 Infdiv. Dat was een ietwat krap concept, want een onmiddellijke doorstoot over Retie naar Kasterlee zou beter zijn geweest omdat daarmee een verdere terugtocht naar het zuiden kon worden verhinderd. Maar in die dagen was een snelle stoot in de diepte ondenkbaar: het aanvalsleger vorderde op de eerste dag gemiddeld niet meer dan 15 km, vooral doordat de voorste eenheden slechts aarzelend voorwaarts gingen omdat er geen cavalerie was vooruitgezonden om te verkennen. Dat had Napoleon destijds toch wel beter voorgedaan!

3 augustus

Op de tweede dag viel Turnhout, dat door Niëllon met tegenzin was ontruimd, vrij gemakkelijk in Nederlandse handen. Maar de kans, Niëllons brigade bij Vosselaar van de moedereenheid het Scheldeleger af te snijden, bijvoorbeeld met een enkele omvatting via Gierle, werd niet benut. En al evenmin werden verkenningen uitgevoerd tegen het Maasleger, dat toch als het voornaamste doel was aangeduid. De trage ontwikkeling van de operatie was dan ook de oorzaak dat de eenheden van het veldleger zich ook in de loop van die tweede dag niet op het gevechtveld verenigden. Dat hield het risico in dat een minder passieve tegenstander delen van de aanvalsmacht partieel zou kunnen slaan. Aan het einde van deze dag was een lijn bereikt die slechts enkele kilometers ten zuiden van Turnhout liep, in het westen om Beerse heen en in het oosten om Retie; de Resdiv was nog blijven hangen bij Wilrijt.

Afb. 2 Opmars richting Diest, 4 augustus

4 augustus

Ook op de derde dag werd het Nederlandse optreden gekenmerkt door een voorzichtigheid die in wezen bepaald niet door de Belgische tegenstand werd gewettigd. Bijna schoorvoetend schoven 2 en 3 Infdiv en de Resdiv op naar het zuiden, terwijl 1 Infdiv bij Beerse bleef om zo de schijn te blijven wekken dat het vooral begonnen was om Antwerpen, dat zich toch al ernstige zorgen maakte over wat er allemaal aan dreigingen uitging van de acties uit het noorden. De kroonprins verplaatste zijn hoofdkwartier naar Turnhout, maar geen van beide partijen had een duidelijk idee van de plannen van de andere. Dat is ook nauwelijks verwonderlijk, want berichten over vijandelijke posities en bewegingen moesten steeds worden overgebracht door ordonnansen te paard, of soms zelfs te voet.

Op die dag bereikte 2 Infdiv Geel. Ten oosten daarvan werd Mol genomen door 3 Infdiv, die daarna haar voorhoede onmiddellijk liet doorgaan tot aan de Grote Nethe en de Cavaleriebrigade zelfs nog verder voorwaarts zond, maar niet ver genoeg om werkelijk met succes te kunnen verkennen. De Resdiv hield zich nog wat op de achtergrond bij Lommel en Overpelt (afb. 2). Inmiddels was ook het politieke front in beweging gekomen. Koning Leopold, die zich had laten voorlichten over de kwade kansen van zijn

legers bij een echte krachtmeting in het open veld, had zich gewend tot zijn beschermers Frankrijk en Engeland en om hulp gevraagd, zij het met de beperking dat de Franse hulptroepen de Belgische bodem pas zouden mogen betreden als hij zelf dat zou verzoeken. Bovendien riep hij het hele volk op tot de strijd — de al aan Carnot ontleende *levée en masse* — en als gevolg daarvan stroomden de versterkingen de burgerwachten toe. Terzelfder tijd verzuimde hij evenwel zijn minister van oorlog, De Failly, in te lichten en opdracht te geven dat het Maasleger bij Diest — waarheen de Nederlanders toch onmiskenbaar op weg waren — moest concentreren. Als gevolg van die nalatigheid behield c-Maasleger, Daine, zijn oorspronkelijke opdracht. Die luidde dat hij niets mocht ondernemen dat de Nederlanders misschien zou kunnen provoceren!

5 augustus

In de loop van deze dag bereikte 2 Infdiv het strategisch belangrijke Diest, dat bepalend was voor het gescheiden houden van de beide Belgische legers, maar geheel onverdedigd bleek. Onmiddellijk werd naar alle zijden geconsolideerd, doch ook de logischerwijze te verwachten tegenaanval bleef uit. 1 Infdiv schoof nu op naar Geel, Kasterlee en Lichtaart om daar de na-

dering uit Antwerpen en Lier te blokkeren en 2 Infdiv te kunnen bijspringen indien dat nodig mocht zijn. Op de weg naar Hasselt verplaatste de Resdiv zich nu naar Hechtel, en 3 Infdiv trok van Mol naar Beringen, op de voet gevolgd door de Cavbrig die Beverlo bereikte. Bij die verplaatsingen stuitten de Leidse Jagers, die de voorhoede vormden, bij Oostham op het Belgische 10 R.I. Toen die weerstand was opgeruimd, nam de pc, elnt Den Beer Poortugaal, bij vergissing (!) de kortste weg naar Beringen. Dientengevolge raakte hij vóór op de flankdekking. Het voorhoedebataljon was zich daarvan niet bewust, volgde de opgedragen route naar Beringen en verraste daar een Belgisch bataljon dat . . . bezig was kermis te vieren. Die overhaast vluchtende kermisgangers repten zich in de richting van Lummen . . . en botsten onderweg op het afgedwaalde peloton dat zich geducht weerde: de pc werd daarvoor later onderscheiden met de Militaire Willems Orde!

Op die zelfde dag mengde Belliard, de Franse gezant in België, zich in de strijd door geheel op eigen gezag Antwerpen onder Franse bescherming te plaatsen en lgen Chassé van optreden te weerhouden door te dreigen met Franse interventie. Die wederrechtelijke misleiding van de Nederlandse commandant van de Citadel, die zich correct had gehouden aan de geldende regels, stelde nu het Scheldeleger in staat zich van Antwerpen af te wenden en de verkregen vrijheid van handelen te benutten om zich naar het oosten te verplaatsen en flanken en rug van het veldleger te gaan bedreigen.

Van die gelegenheid maakten de Belgen evenwel geen gebruik. In de voorbije dagen was het hen wel duidelijk geworden waar de Nederlanders op uit waren, en hoe kritiek hun eigen situatie daartegenover was. Maar hun leiding was niet bekwaam tot het coördineren van hun acties. Op één dag bijvoorbeeld droeg de minister van oorlog 's ochtends het Maasleger op zich naar het Scheldeleger te verplaatsen en 's middags zich noordwaarts te begeven om een veronderstelde dreiging tegen Venlo onschadelijk te maken. Aan dat laatste bevel gaf Daine gehoor; hij concentreerde zijn Maasleger daarom ten noordoosten van Hasselt, bij Winterslag, en vergrootte aldus het reeds bestaande gat tussen het Scheldeleger en het zijne. En in de daarop vol-

gende nacht verstrekke de zelf ingrijpende koning hem alwéér een andere opdracht: hij moest Diest en Zichem bezetten en vervolgens op 7 augustus bij Westerlo, op 17 km benoorden Diest – waar de Nederlanders al lang heer en meester waren – de verbinding met het Scheldeleger tot stand brengen!

6 augustus

De troepen waren nog niet echt vermoeid geraakt, maar de opperbevelhebber bestemde toch deze dag als rustdag. De Resdiv werd naar voren gebracht om de volgende dag te kunnen worden ingezet in de grote aanval op het Maasleger. Tijdens die verplaatsing was de 1e Brigade van die divisie genoodzaakt een gevecht te leveren om het op de marsweg gelegen Houthalen. Toen daarna de voorhoede opnieuw voorwaarts ging, botste zij al spoedig op een detachement Tirailleurs de la Meuse, die als voorpost waren uitgezonden om Daine's zojuist voltooide concentratie op de Winterslagse Heide te beveiligen. In de wetenschap dat het gros van het Maasleger met 7300 man, 1000 paarden en 16 vuurmonden dicht achter hen stond, vielen de Tirailleurs onmiddellijk aan. De commandant van het Maasleger was er echter vrijwel zeker van dat hij tegenover twee volledige Nederlandse divisies stond, en bovendien was zijn opstelling meer geschikt voor een verdediging dan als uitgangstelling voor een aanval. Daarom besloot hij te wachten op de aankomst van tien Luxemburgse bataljons die, volgens zeggen, naar hem onderweg zouden zijn. Dat bespaarde de 1e Brigade een debâcle, en hetzelfde gold voor de 2e Brigade die haar kort daarop kwam aflossen. De Nederlandse artillerie ging intussen een duel aan met de Belgische, maar lgen Cort-Heijligers' troepen moesten toch geleidelijk terrein prijsgeven tegenover twee bataljons die à cheval van de straatweg de ene aanval na de andere bleven doen. Gelderse schutters wisten ten slotte de Belgen tot staan te brengen; de invallende duisternis maakte daarna een einde aan het gevecht.

De Resdiv verloor daar 16 doden en 78 gewonden. Op dat moment brak Daine op, om zich met zijn Maasleger te gaan verplaatsen ter uitvoering van 's Konings nachtelijke opdracht waarvan hierboven sprake was. Dat was stellig

uit de hele veldtocht. Met negen bataljons infanterie en tien eskadrons cavalerie slaagde Daine ten slotte tegen de avond erin de Nederlanders uit Kermt te werpen. De verdedigers waren daar in het nadeel doordat het beboste terrein het uitvoeren van de gebruikelijke cavaleriecharges tegen de aanvallende infanterie te zeer bemoeilijkte. Bovendien miste c-3 Div het overzicht van de totale situatie en dat bracht hem ertoe ten onrechte zijn beschikbare potentieel druppelsgewijs in te zetten in plaats van massaal. Dat gevecht kostte de Nederlanders 25 doden, 139 gewonden en 31 vermisten.

Kermt bleef dus in handen van het Maasleger. Maar belangrijk was wel, dat Daine al éven onkundig was van de situatie aan Nederlandse kant: indien hij wél inzicht had gehad in de dislocatie van de verspreide 3 Infdiv zou hij de delen daarvan gemakkelijk partieel hebben kunnen slaan om zich vervolgens op Diest te werpen en de verbinding met het Scheldeleger tot stand te brengen!

Inmiddels reageerde dat Scheldeleger nog steeds nagenoeg niet. De Belgische koning mocht dan wel hebben ingegrepen, hij had tot dan toe bepaald nog geen doortastend optreden bevolen. Bovendien veronderstelde c-Scheldeleger, lgen De Tiecken de Terhove, dat de Nederlanders aan de Demer waren teruggeslagen (!) en nu leek het hem een goede gedachte die terugtrekkende vijand bij Westerlo in de flank te laten aanvallen door zijn brigades Niëllon en Clump, terwijl hij zelf met de rest van het Scheldeleger op afstand bleef. Dat besluit bewoog de koning ditmaal zelf de leiding over dat leger op zich te nemen. Hij gelastte de onmiddellijke concentratie ervan bij Aarschot, 15.500 man en 21 vuurmonden, en begaf zich daarmee op mars om Daine te gaan helpen bij het uitbuiten van diens veronderstelde successen. Die zelfde misvatting bracht hem ertoe de Franse gezant te berichten dat de aangevraagde hulptroepen wel bezuiden de grens mochten blijven omdat België het varkentje zelf wel kon wassen.

8 augustus

In de staf van de opperbevelhebber der Nederlandse troepen heerste onenigheid over de juiste stand van zaken en de beste voortzetting van de

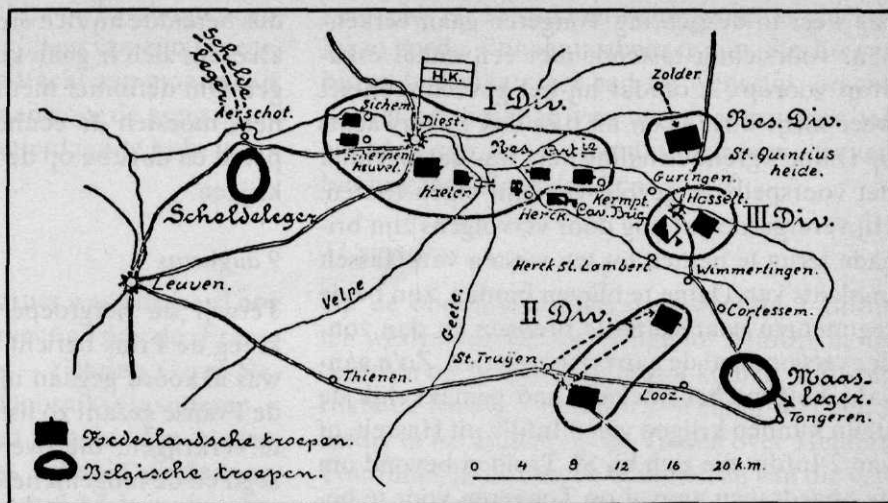
operaties. Terwijl de Prins veronderstelde dat Daine zich hardnekkig zou blijven vastklampen aan Hasselt, nam zijn stafchef De Constant Rebecque aan dat het Maasleger zich naar het zuiden, op Luik, zou terugtrekken; derhalve was hij van mening dat het beter zou zijn 2 Infdiv onmiddellijk te doen doormarcheren naar St. Truiden om die terugtochtsweg af te snijden.

Op grond van zijn eigen opvatting besloot de prins nu, een kortere lus om Hasselt te leggen en 2 Infdiv over St. Lambrechts Herk te laten doorstoten naar Wimmertingen, zodat de uitgangen van Hasselt naar het zuiden konden worden geblokkeerd. 3 Infdiv moest dan uit de richting Diest marcheren naar Kuringen, de Resdiv diende zich op te stellen tussen Zolder en Zonhoven, en bij het eerste ochtendgloren zou dan de lichte brigade van Boreel de aanval op het omsingelde Hasselt moeten openen. Intussen moest de helft van 1 Infdiv – en wel de 2e Brigade – de driehoek Diest-Scherpenheuvel-Zichem blijven bezetten om te beletten dat het Scheldeleger pogingen zou ondernemen zich alsnog in de strijd te mengen. De andere helft van 1 Infdiv – de 1e Brigade – werd bestemd tot algemene reserve en moest zich gereedhouden ten oosten van Kermt.

Het overbrengen van de bevelen duurde evenwel weer te lang en dat verijdelde dat de uitvoering, van wat toch een goed plan was, tot het beoogde resultaat leidde: Daine kreeg zodoende nog gelegenheid uit de dreigende omvatting te ontsnappen, al was hem nog steeds niet duidelijk wat zijn tegenstander precies voor hem in petto had. Hij verkoos wijselijk de hem opgedragen, en op de vorige dag ook reeds begonnen, aanval in westelijke richting naar Diest níét door te zetten. In plaats van snel via het op dat ogenblik nog wel bereikbare St. Truiden en Tienen alsnog op mars te gaan naar het Scheldeleger, gaf hij de voorkeur aan de lafste oplossing en trok terug op Luik. En daarmee kwam voor het Maasleger de kater, na de overwinningsoes over het succes bij Kermt: de ondercommandanten wisten niet wat er gaande was, bevelen voor de terugtocht waren niet uitgegeven en er was ook geen terugtochtsregeling opgesteld. Het gevolg was dan ook een grote chaos (afb. 4).

Aan Nederlandse zijde had men, doordat de bijna gebruikelijke fout weer was gemaakt de ge-

Afb. 4 Vervolging van het Maasleger, 8 augustus

vechtsaanraking niet te onderhouden en niet doorlopend te blijven verkennen, aanvankelijk in het geheel geen weet van de Belgische aftocht. Bij Kermt hervatte de tegenstander 's ochtends niét, zoals verwacht, zijn aanval van de vorige dag. En toen 3 Infdiv haar bevolen verplaatsing naar Kuringen begon, ondervonden haar verkenners pas de eerste weerstand bij dat dorp: dat waren 10 R.I. en de Tirailleurs de la Meuse, die Daine's opdracht hadden genegerd of misschien niet gekregen. 3 Infdiv handelde in overeenstemming met 's Prinsen bevelen en zette de aanval in over een breed front, niet beter wetende dan dat het hele Maasleger zich nog ter plekke bevond. De Belgen kozen de wijste partij en ontruimden Kuringen, en kort daarop kon de Prins worden gemeld dat ook Hasselt al vrij van vijand was. Volgens de tactische voorschriften moest in een dergelijke situatie de cavalerie onmiddellijk de achtervolging inzetten, en dus kreeg Boreels lichte brigade ook die opdracht, gecombineerd met een verkennende taak voor het 6e Regiment Huzaren in de richting van Tongeren waarbij tevens een eventuele uitval van het Maastrichtse garnizoen naar die plaats kon worden gesteund.

Nu moet worden toegegeven dat Daine zich toch óók wel liet leiden door hetgeen hij kende als tactische principes. Hij had wel degelijk een achterhoede, ter sterkte van twee bataljons met zeven vuurmonden, in Hasselt achtergelaten. Maar in plaats van stand te houden achtte die formatie het verstandiger zo snel mogelijk eveneens richting Luik te vertrekken. Dus trok deze

achterhoede in de loop van de morgen ook maar alvast uit Hasselt weg . . . en stuitte vervolgens volkomen toevallig op de lichte brigade die ten zuiden van Hasselt stroomopwaarts langs de Herkbeek verkende. De cavalerie chargeerde, gesteund door de artillerie die inmiddels haar stellingen ten zuiden van de stad had betrokken en nu de onderschepte Belgen met kartesen bestookte. Die ruitreactie bij Wimmerdingen deed de verraste tegenstanders in wilde paniek vluchten; pas drie kilometer verderop, bij Kortesse, deden zij nog een halfhartige poging alsnog enige weerstand te bieden. De zeven bronzen vuurmonden, die zij inderhaast bij Wimmerdingen hadden achtergelaten, werden door Boreels brigade buitgemaakt: zij zouden later het basismateriaal leveren voor de Metalen Kruizen.

Inmiddels had het krijgsrumoer achter zijn rug de commandant van het Scheldeleger genoopt zijn plaats aan de kop van zijn hoofdmacht (!) te verlaten en zich naar de staart te begeven waar de dreiging kennelijk groeiende was. Hij vormde een dubbele grendelstelling tussen Kortesse en Mersenhoven met vijf bataljons en vier batterijen artillerie, en versterkte de linkervleugel daarvan met drie eskadrons cavalerie omdat aan die kant het meeste gevaar werd verwacht. Met deze bijna 6000 man kon ten slotte de wanordelijke vlucht van de verslagen achterhoede worden opgevangen, hoofdzakelijk dank zij Boreels brigade die de vluchters niet had nagezet: na het succes bij Wimmerdingen had hij zijn ruiters eerst een half uur rust gegeven en was daarna

pas weer in de richting Tongeren gaan verken-
nen, voorzichtig tastend, met een enkel eska-
dron voorop . . . omdat hij het gevechtscontact
weer kwijt was! Toen hij dan ook onverwachts
op Daine's grendelstelling liep, was dat eigenlijk
het voorspelbare gevolg van zijn eigen fouten.
Hij verergerde dat nog door vervolgens zijn bri-
gade terug te nemen tot ten westen van Hasselt
in plaats van Daine te blijven binden, zijn beide
regimenten naar voren te brengen en dan zonde-
der veel omhaal de aanval in te zetten. Zo'n aan-
val, „volgens het boekje”, had gemakkelijk de
steun kunnen krijgen van 3 Infdiv uit Hasselt, of
van 2 Infdiv die zich bij St. Truiden bevond om
de opgedragen aanval op Tongeren voor te be-
reiden. Maar de brigc zond zelfs geen bericht
naar het hoofdkwartier! Wel bereikte zijn 6 R.H.
volgens opdracht Tongeren, maar die plaats was
onverdedigd omdat het gros van Daine's hoofd-
macht daar al in wanorde was doorgetrokken.
Ook dié verkenners verzuimden evenwel het
prinselijke hoofdkwartier te informeren; en al
evenmin steunden zij — zoals hun opdracht luid-
de — de uitval die de Maastrichtse bevelhebber
genmaj Dibbets op eigen initiatief had onder-
nomen.

Die uitval, uitgevoerd met ruim een kwart van
het garnizoen, te weten 1500 man infanterie,
twee eskadrons huzaren en acht vuurmonden,
bereikte Tongeren wel in de nacht van 8 op 9
augustus maar helaas te laat om Dibbets' opzet te
verwezenlijken en Daine's terugtocht naar Luik
af te snijden. Dié informatie ging overigens wel
naar de Prins.

De Belgische verliezen op 8 augustus hadden
ongeveer zeventienhonderd man bedragen, geen
aantal dat deed vermoeden dat de operatie was
neslaagd en het Maasleger vernietigd. Evenmin
kan worden beweerd dat er bij Hasselt een grote
slag was geleverd. De uitvoering van omvatting,
aanval en achtervolging was veel te traag en te
weinig doortastend verlopen, en de eerlijkheid
gebiedt te concluderen dat Daine's behouden
aftocht naar Luik niét werd mogelijk gemaakt
door zijn eigen veldheerschap, maar meer door
het ontbreken daarvan bij zijn tegenstanders.

Ten gevolge van al deze „krijgsverrichtingen”
en het gemis aan exacte informatie veronderstel-
de de Prins in de avond van die dag nog steeds
dat het Maasleger zich te Tongeren bevond. En

duus bereidde hij zich erop voor het te vernietigen
alvorens zich te gaan keren tegen het Scheldele-
ger. Om definitief met Daine te kunnen afreke-
nen, moesten de eenheden worden geheergroe-
peerd en dat zou op de volgende dag zijn beslag
krijgen.

9 augustus

Terwijl de hergroepering in volle gang was,
kreeg de Prins bericht dat Koning Willem niet
was akkoord gegaan met de wapenstilstand die
de Franse gezant zo listig van Chassé had weten
te verkrijgen; die overeenkomst was nu opge-
zegd en de mogelijkheid moest onder ogen wor-
den gezien dat Frankrijk en Engeland zouden
intervenieren. Bovendien werd hem bericht dat
het Maasleger relatief ongeschonden Luik had
bereikt en dat de Orangisten aldaar beslist niét
in actie zouden komen. Zijn broer, Prins Frederik,
onttraadde hem derhalve het Maasleger als-
nog aan te grijpen — „in Godsnaam, géén slag in
de lucht!” — en daarom besloot hij nu snel in de
richting van Leuven te marcheren om het Schel-
deleger te lijf te gaan.

Dat leger was de dag tevoren door Leopold over
Aarschot op weg naar Diest gebracht, maar bij
Scherpenheuvel vastgelopen op de 2e Brig van 1
Infdiv die, conform het met vooruitziende blik
opgestelde plan, daar de weg versperde. Terwijl
de Belgische koning nu wikte en woog of hij dat
obstakel al dan niet met een krachtige aanval
zou opruimen, ontving hij het slechte nieuws dat
zijn Maasleger de aftocht had afgeblazen. Hij
realiseerde zich nu opeens dat de Nederlandse
posities gemakkelijk zouden kunnen leiden tot
een regelrechte bedreiging voor Brussel en be-
sloot daarom de nadering naar zijn hoofdstad te
blokkeren en daartoe het Scheldeleger bij Leu-
ven op te stellen. Dat was ongetwijfeld goed ge-
zien. Maar met een weinig durf zou hij zeer wel
de brigade van voor Diest hebben kunnen ver-
drijven; en dan zou hij de verspreid opgestelde
eenheden van het veldleger, dat front maakte
naar Tongeren en Luik, aanzienlijke problemen
hebben kunnen berokkenen. Dat totale inzicht
ontbrak hem echter, en dús begon hij naar Leu-
ven te verplaatsen.

De Franse gezant Belliard had evenwel geen ge-
noegen genomen met Chassé's opzegging van de

wapenstilstand en dus achtte hij het moment gekomen voor het verwezenlijken van zijn vroege dreigement: hij gaf opdracht aan maarschalk Gérard, die met 50.000 man voor de grens stond te wachten, België nu metterdaad te hulp te komen.

10 augustus

Het prinselijke hoofdkwartier was uiteraard nog onkundig van die interventie, die de Franse troepen in drie colonnes – richting Givet-Namen, Wavre-Brussel en Doornik-Vlaanderen – op Belgisch grondgebied bracht. De Nederlandse hergroepering was voltooid en de mars naar Leuven en tegen het Scheldeleger kon beginnen.

Het aanvalsplan voorzag in een aantal van drie zijden. 1 Infdiv moest, uit Diest komende, over St. Joriswinge aanvallen naar het noorden van de stad om daar de bruggen over de Dijle en de Leuvense Vaart te bezetten, vervolgens uit die positie de stad binnendringen en dan doorstoten tot ten westen daarvan. 2 Infdiv zou over Tienen marcheren en langs de zuidrand van Leuven eveneens doorstoten naar ten westen van de stad om de tang te sluiten en daarna de actie te voltooien met een aanval uit het westen. 3 Infdiv zou, samen met de artillerie, het centrum vormen en frontaal uit het oosten op de stad aanvallen. De uit Maastricht gekomen bezetting van Tongeren zou gelijktijdig voor rugdekking naar Luik zorgen, en de Resdiv moest een brigade in Hasselt en een in Helchteren opstellen om daarmee de naderingen uit Venlo, Roermond en Weert te kunnen blokkeren.

De uitvoering verliep precies zoals het plan had aangegeven. Alleen in Tienen werd enig verzet geboden, maar de Koninklijke Jagers wisten dat snel te breken. Van de kant van het Scheldeleger werd merkwaardigerwijze geen enkele tegenzet gedaan. Waarschijnlijk waande Leopold zich in Leuven bijzonder sterk, omdat hij immers het knooppunt van de naderingen naar Mechelen en Brussel kon beheersen. Maar hij realiseerde zich toch onvoldoende dat de uitgestrekte bossgebieden ten noordoosten en ten zuiden van de stad een dubbele omvatting als het ware aan de aanvaller voorschreven. Met zijn 8000 man linietroepen, 3000 man burgerwachten, 25 stuk-

ken veld- en 15 stukken vestinggeschut meende hij zo goed als onaantastbaar te zijn. Slechts één bijzondere maatregel had hij wenselijk geacht, en wel het bezetten van de kanaalbruggen ten noorden van de stad omdat daarover zijn verbinding met Mechelen liep.

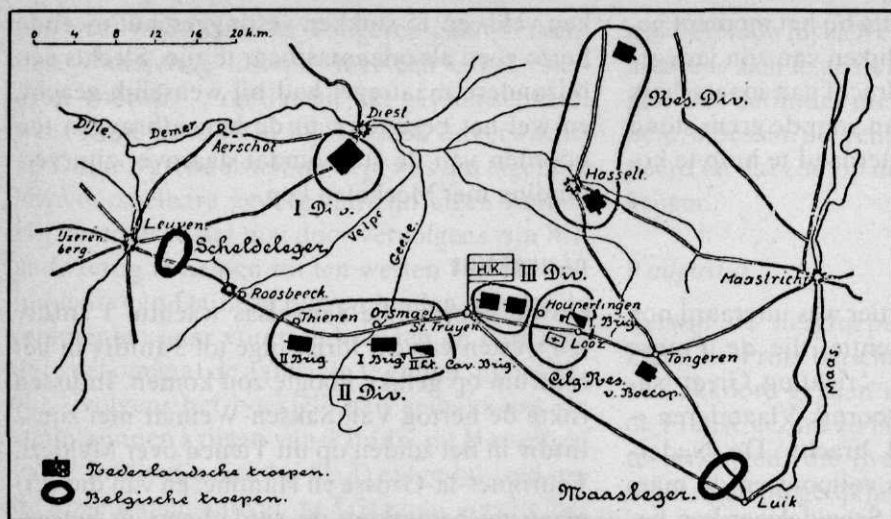
11 augustus

Op de noordelijke aanvalsaanslag wachtte 1 Infdiv ten westen van St. Joriswinge tot 3 Infdiv in het centrum op gelijke hoogte zou komen. Intussen rukte de hertog Van Saksen-Weimar met zijn 2 Infdiv in het zuiden op uit Tienen over Meldert, Tourinnes-la-Grosse en Hamme, en van die verplaatsing bemerkten de verdedigers in het geheel niets: zij concentreerden zich volledig op de hoofdweg van Tienen naar Leuven, en hadden niet de minste aandacht besteed aan het ten zuiden daarvan gelegen uitgestrekte Meerdalbos. Zodra Hamme was gepasseerd, grendelde Boreels lichte brigade de wegen naar Wavre en Namen af om eventualiteiten te voorkomen; de 2e Brigade was al doorgetrokken en had zich moeiteloos in het bezit gesteld van de bruggen over de Dijle bij St. Jorisweert en St. Aagtenrode.

Van die dodelijke dreiging op zijn zuidflank had Leopold geen flauw idee. Dat verklaart ook, waarom hij kon besluiten een snelle uitval te doen ondernemen naar Tienen om daar de divisie van de hertog een slag toe te brengen die tijdswinst zou kunnen verschaffen tot de komst van de Franse hulpstroepen: hij veronderstelde namelijk dat het gros van het veldleger zich nog bevond bij Diest, Hasselt en St. Truiden en dat de hertog in Tienen van tijdige hulp zou verstoken blijven! Maar niet alleen dat de uitval naar Tienen een slag in de lucht zou worden omdat 2 Infdiv al ver was gevorderd op de zuidelijke as, de verrassing viel geheel naar de andere kant uit.

Want terwijl Leopold op weg ging naar Tienen, was 3 Infdiv al uit die plaats onderweg naar Leuven, over dezelfde hoofdweg.

De voorhoede van die divisie, gevormd door de 1e Brigade, naderde Boutersem waarin een aantal burgerwachten verzet bood, dat echter van korte duur was toen de voorcompagnieën – Leidse en Noordhollandse Jagers – frontaal aanvielen. Maar die aanval dreigde in een fuik

Afb. 5 Opmars ter insluiting van het Scheldeleger

te lopen toen plotseling twee nieuwe Belgische bataljons kwamen opdagen die het front van de burgerwachters verbreedden door zich daarop aan te sluiten op de noord- en op de zuidflank. De Jagers en de begeleidende artillerie trokken bijtijds terug, en lieten de westrand van het dorp aan de Belgen die geweldig werden gestimuleerd doordat hun koning persoonlijk leiding kwam geven. Dat had niets te maken met enig tactisch belang van Boutersem noch met bezorgdheid over de belaagde burgerwacht, maar dat kwam doordat hij tot zijn verbazing de Nederlanders daar aantrof terwijl hij ze in Tienen dacht te verrassen. En de beide eerst arriverende Belgische bataljons waren de voorhoede waarachter de koning met zijn hoofdmacht kwam aanmarcheren. Geen wonder derhalve, dat er nog méér Belgische bataljons in de strijd konden worden geworpen. De Ie Brigade moest dan ook opnieuw terug, gedekt door de artillerie die de achtervolgende burgerwachters met kartetsen beschoot. Zelfs aan de Velpe, een riviertje ten oosten van het dorp, konden de Nederlanders geen sluitende verdediging organiseren. De Belgen waadden erdoor, en vielen opnieuw aan. In die gevechten in en bij Boutersem verloor de Nederlandse brigade 19 doden, 113 gewonden en 30 vermisten; de verliezen van de Belgen zijn niet nauwkeurig geboekstaafd, maar in dezelfde krachtmeting telde één enkel Belgisch regiment al 200 doden en gewonden.

Weliswaar hadden de Nederlanders terrein moeten prijsgeven, maar de stoot van het Scheldeleger naar Tienen was op een mislukking uit-

gelopen. En dat niet alleen: het had zich onbewust juist dieper in de fuik van de dubbele omvatting begeven. Om die reden had c-3 Div, lgen Meijer, het terugwijken van zijn voorbrigade ook goedgekeurd – evenals Hannibal bij Cannae het centrum toestond te wijken mits het zich niet liet doorbreken – want de frontale aanval op Leuven behoefde niet eerder te beginnen dan nadat de tang zou zijn gesloten (afb. 5).

In de avond van die dag keerden de beide Oranjezonen, die ten zuiden van Leuven hadden gagedeslagen hoe de hertog Van Saksen-Weimar het dichtklappen van de val voorbereidde, terug in het naar Tienen verplaatste hoofdkwartier. Daar werden zij op de hoogte gesteld van 's Konings nieuwste instructies, die al rekening hielden met het ingrijpen van maarschalk Gérards troepen: zodra die Fransen op het toneel verschenen, moesten de vijandelijkheden worden gestaakt; en steeds moest worden gezorgd dat de terugweg naar Noord-Brabant niet zou worden afgesneden. Het valt te begrijpen dat die opdracht bijzonder moeilijk te aanvaarden was voor een opperbevelhebber die de eindoverwinning zó duidelijk voor het grijpen had. Maar wie weet: zo lang de Fransen nog niet ter plaatse waren, kon het karwei misschien nog nèt worden afgemaakt!

12 augustus

De laatste fase van de aanval op Leuven en het Scheldeleger verliep bijna geheel volgens plan. *Bijna!* Want één enkele uitzondering deed de

volledige nederlaag van de Belgen nog mislukken doordat de ring níet werd gesloten en de omsingeling níet voltooid.

In de ochtendschemering stak de zuidelijke aanvalsdivisie, 2 Infdiv, die op de dag daarvoor al het verst was gevorderd, de Dijle over en marcheerde over Neerijse en Leefdaal naar de tactisch belangrijke IJzeren Berg en Bovenberg die ten westen van de stad het gehele terrein beheersten. Van die verheffingen af kon de hertog gemakkelijk de beide wegen naar Brussel — een over Kortenberg en een over Tervuren — afsluiten, en bovendien kon hij van die positie uit ook de straatweg naar Mechelen onder waarneming en vuur houden en desnoods snel bereiken. Op het middaguur stond zijn divisie gereed om Leuven in de rug aan te vallen.

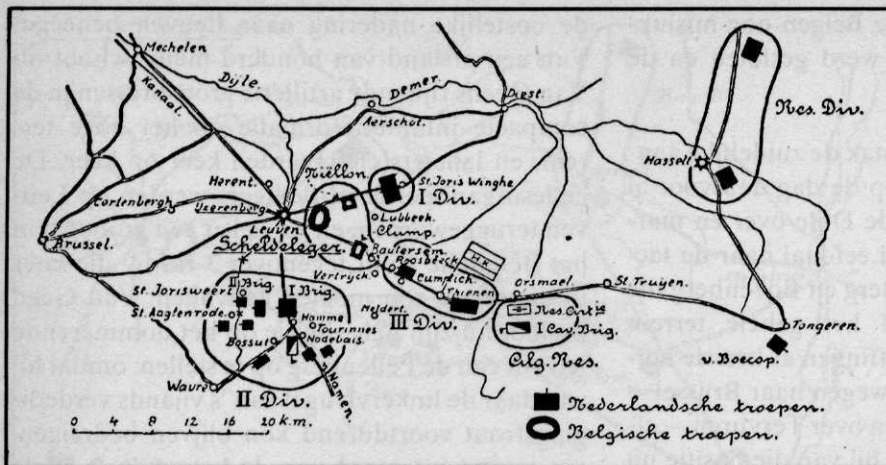
Op de noordelijke as was 1 Infdiv al even vroeg over de startlijn gegaan, met haar beide brigades in colonne achter elkaar over de hoofdweg. Maar haar verkenners meldten dat zich in Lubbeek vijand bevond; dat bleek later de eigenzinnige Niëllon te zijn geweest, die weer eens een terugtochtsbevel naast zich had neergelegd. Hoewel het aanvalsbevel het centrum geenszins aan hem had opgedragen, besloot Igen Van Geen toch het dorp maar „even” aan te vallen, omdat dan de zaken wat gemakkelijker zouden worden voor 3 Infdiv als die later in het midden zou moeten optreden. Met een aanval van twee kanten werd Niëllons brigade met haar drie liniebataljons uit Lubbeek verdreven, waarna dezen zich in carré opstelden op de Pellenberg die

de oostelijke nadering naar Leuven beheerst. Van een afstand van honderd meter schoot nu Van Geens rijdende artillerie grote bressen in de compacte infanterieformatie op het hoge terrein, en lancers chargeerden keer op keer. De gedesorganiseerde verdedigers werden op Leuven teruggeworpen, en zo viel er een groot gat in het Belgische front tegenover 3 Infdiv die later in die sector zou moeten aanvallen. Van Geen besloot nu zijn hele divisie op het dominerende terrein van de Pellenberg op te stellen, omdat hij van daar de linkervleugel van 's vijands verdedigingsfront voortdurend kon blijven bedreigen, ten gunste uiteraard van de komende frontale aanval van 3 Infdiv. Dat mocht dan collegiaal zijn, en misschien van tactisch inzicht getuigen, maar zijn éígen opdracht bleef daarmee onuitgevoerd: zijn afzwenken naar het centrum was oorzaak dat de bruggen benoorden de stad níet werden bezet, dat de ring níet volledig werd gesloten . . . en dat de vluchtroute naar Mechelen open bleef!

Intussen was de voorhoede van 3 Infdiv in het midden van het aanvalsvak bij Roosbeek in gevecht gekomen met de Belgische voorposten die zich daar de avond tevoren, na hun succes bij Boutersem, hadden genesteld. Zonder veel moeite konden de Belgen worden verdreven, maar het lukte de voorhoede — drie jagerkorpser, twee infanteriebataljons en een sectie artil-

Afb. 6 De kroonprins te Boutersem bestijgt een ander paard: „Ik heb volstrekt niets, mijne heren, weest bedaard, dat is mij zo dikwijls gebeurd”

Afb. 7 Het Scheldeleger ingesloten

lerie sterk — niet Boutersem voorbij te komen. De Belgische weerstand bewesten het dorp gaf geen krimp en werd goed gesteund door artillerie die de westrand van het dorp onder vuur bleef houden. Een van de eerste granaten doode het paard van de kroonprins die persoonlijk het gevecht ter plaatse was komen leiden (afb. 6). Hij deelde de mening van zijn chef-staf dat de weerstand het beste kon worden uitgeschakeld met een frontale binding die een omvatting van beide vleugels gelijktijdig zou mogelijk maken. Zelf leidde hij vervolgens de omvatting op rechts, De Constant Rebecque die op links.

Koning Leopold vreesde nu op gelijke wijze ook zelf te worden omvat door toedoen van de Nederlandse divisie op de Pellenberg; daarom beval hij op Lovenjoel terug te trekken. Die beweging werd bijna nog afgesneden doordat De Constant Rebecque zijn linkervleugel snel naar Korbeek had laten doorstoten.

Uit Brussel gekomen burgerwachten slaagden nog korte tijd erin het gat naast de Pellenberg te blijven dichthouden, maar ten slotte moesten ook zij het veld ruimen. En zo stonden, om ongeveer elf uur 's ochtends, de Belgen al op enkele kilometers ten oosten van Leuven opeengedrongen. De omvatting door het zuiden was voltooid, de hertog stond in het westen gereed om de vruchten van de Cannae-operatie te oogsten, de slotakte kon beginnen. Maar . . . in het noorden was het gat niet gesloten (afb. 7).

En tóén gooide de politiek roet in het eten: namens de Engelse gezant overhandigde men de kroonprins een schrijven waarin door Frankrijk en Engeland staking der vijandelijkheden werd

geëist. Zo niet dan zouden beiden ons de oorlog verklaren; en natuurlijk werd gerefereerd aan het Franse hulpleger dat naar Brussel op weg was.

De Prins, indachtig 's Konings instructies van de vorige dag, stemde toe onder voorwaarde dat ook de Belgen een staakt-het-vuren zouden in acht nemen en dat hij zijn leger kon verplaatsen tot onder de muren van Leuven om onmiddellijk te kunnen toeslaan als het dreigement loos zou blijken. Terwijl ook Leopold op de hoogte werd gebracht, onthield het veldleger zich van iedere activiteit; de Belgen daarentegen haastten zich hun posities ten oosten van Leuven te versterken en te verbeteren.

Omstreeks het middaguur verscheen de Britse gezant Sir Robert Adair persoonlijk op het toneel om de Belgische vorst en diens Scheldeleger een vernederende afgang te besparen. Nadat ook Leopold de wapenstilstandsvoorwaarden had aanvaard, gelastte Prins Willem het definitieve staken der vijandelijkheden. Alle Belgische troepen werden daarop binnen de stad gebracht, waar wel het vestinggeschut op de wallen in stelling bleef. Te ongeveer 14.00 uur openden die vuurmonden onverhoeds het vuur op de Nederlandse kurassiers en infanterie die langs de straatweg naar Tienen lagen te rusten. De Nederlandse batterijen bleven het antwoord niet schuldig, maar deze Belgische „vergissing”, zoals met de excuses van lgen De Tiecken de Terhove werd verzekerd, had meer dan vijftig doden en gewonden gekost.

Inmiddels had Leopold de stad al lang verlaten . . . langs de opengebleven straatweg naar Mechelen. Weliswaar kon die weg van de IJze-

ren Berg af goed onder vuur worden genomen — en de troepen van de hertog deden dat ook, maakten zich zelfs gereed voor een snelle actie tegen deze Belgische aftocht — maar juist op dat moment kreeg de succesvolle divisiecommandant tot zijn niet geringe woede het staakt-het-vurenbevel van de kroonprins dat hem door de politiek was afgedwongen.

Balans

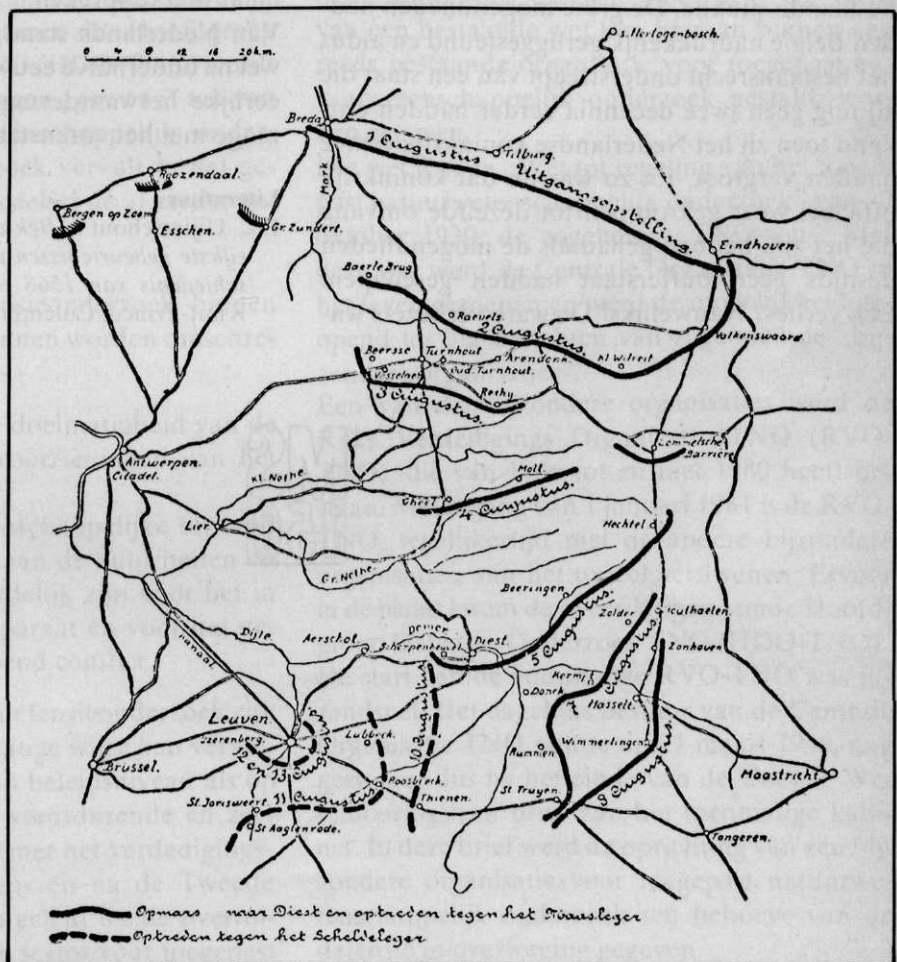
De Nederlandse verliezen in deze veldtocht bedroegen 1108 man aan doden, gewonden en vermisten; dat was ruim drie procent van de totale sterkte van het veldleger. Van de Belgische verliezen zijn geen cijfers vastgelegd. Bijgevolg kan deze campagne bezwaarlijk worden beschouwd als „bloedig”; een uitzondering kan hoogstens de gevechten bij Kermt, Boutersem en Leuven betreffen.

De aanvankelijke behoedzame acties tegen het

Maasleger waren al te voorzichtig. Tegenover het Scheldeleger werd wel sneller opgetreden, al was ook toen de aanpak niet drastisch, maar verplaatsingen van twintig tot vijfendertig kilometer per dag waren alleszins acceptabel (afb. 8). Het was vooral de infanterie die daarvoor de tol moest betalen, met haar zware bepakking in de hitte.

Zowel de Nederlandse vrijwilligers als de dienstplichtigen hadden zich goed gevoerd. Schutterijen en studentenkorpsen deden daarbij niet onder voor de liniebataljons. Terecht ontvingen dan ook alle deelnemers het Metalen Kruis dat was geslagen uit het brons van de bij Wimmerlingen veroverde kanonnen. Dat kruis vermeldt voor de vrijwilligers boven de gekroonde W nog het woord „vrijwillig”, terwijl voor allen de achterzijde gelijk is met de jaartallen 1830 en 1831, omringd door de tekst „Trouw aan Koning en Vaderland”.

Aan 530 officieren, onderofficieren en minderen

Afb. 8 Overzicht van de vorderingen van dag tot dag

werd een tevredenheidsbetuiging of eervolle vermelding uitgereikt. 572 werden onderscheiden met de Militaire Willems Orde 3e of 4e klasse; de hertog van Saksen-Weimar werd begiftigd met een eredegeen. 52 officieren werden ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. De Constant Rebecque en Trip van Zoudtlandt werden onderscheiden met het Grootkruis van die orde, en Prins Frederik met het Grootkruis van de Militaire Willems Orde. De kroonprins, opperbevelhebber tijdens deze veldtocht, werd bevorderd tot veldmaarschalk. En zes infanterieregimenten alsmede drie halfregimenten huzaren verwierven het recht hun vaandels en standaarden te sieren met het opschrift „Tien-daagsche Veldtocht 1831”.

Slotsom

Alles bijeengenomen had de strafexpeditie niet méér bereikt dan het bestendigen van een reeds bestaande situatie. De grote mogendheden hadden België nadrukkelijk geruggesteund en aldus het bestaansrecht onderstreep van een staat die zij nog geen twee decennia eerder hadden ontkend toen zij het Nederlandse koninkrijk ermee hadden vergroot. En zo was nu dat koninkrijk officieel weer gekrompen tot dezelfde omvang die het zou hebben gehad als de mogendheden destijds géén bufferstaat hadden geschapen. Een verlies? Nauwelijks! De ware verliezers wa-

ren in feite de Belgen, die niet hadden kunnen waarmaken dat zij op eigen kracht hun aanspraken op Zeeuws-Vlaanderen, Brabant tot aan de Moerdijk en Limburg desnoods met geweld van wapenen konden afdwingen.

Onze militaire geschiedenis heeft van deze expeditie de ietwat pompeuze betiteling „Veldtocht” geregistreerd. Daaraan zijn chauvinistische overdrijving en een machteloze rancune over de onbevredigende afloop bepaald niet vreemd. De Belgen doen er het zwijgen toe: hun militaire geschiedschrijving heeft nauwelijks aandacht besteed aan wat voor hen eigenlijk al even onbevredigend is geweest. Wie zich in de Belgische literatuur verdiept, vindt die boordevol van polemieken waarin de felste beschuldigingen van verraad in alle richtingen worden geslingerd. Toch behoeven zij zich niet te schamen over hetgeen hun troepen hebben gepresteerd, in aanmerking genomen hun gemis aan een efficiënte organisatie en bevelvoering, om van de routine maar niet te spreken.

Van Nederlands standpunt bezien is het evenwel na anderhalve eeuw de hoogste tijd voor een eerlijke herwaardering van het gebeurde. Dat moge met het vorenstaande zijn aangetoond.

Literatuur

- I. L. Uijterschout — *Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandse krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden (1935)*, 3e dr. F. Knuf-Princo, Culemborg (1977).

MS
150